

”ukrainalaispuistoissa”. Myös baareissa ja kauppojen kassoilla kannattaa kysäistä jotain ukrainaksi. Kuvausryhmä törmää ukrainalaiseen jopa kysyessään sattumalta tietä. Matka kulkee Euroopan halki aina Portugaliin, Italiaan ja Kreikkaan. Matkalla päästään tutustumaan myös siirtotyöläisten asunto-oloihin: ei ihme, että vapaa-aika vietetään ulkosalla, sillä asuntojen ahtaus lyö laudalta jopa kotimaan pahimmat opiskelija-asunolat.

Yhteinen ulkoilmaelämä ja kirkossa käynti niissä maissa, joissa on kreikkalaiskatolisia tai ortodoksisia seurakuntia, näyttää jäävän siirtotyöläisten ainoaksi sosiaalisen kanssakäymisen muodoksi. Sorbonnen yliopiston professori Volodymyr Kosyk kehottaakin heitä järjestäytymään, sillä vain siten he voivat vaikuttaa oloihinsa ulkomailla ja politiikan suuntaan kotimaassaan.

Makedoniassa sivutaan kipeää aihetta: prostituutiota. Itse prostitoidut puhuvat työstään anonyymeinä. Työ on heidän mielestään likaista, mutta ainut keino päästä nopeasti rahaan käsiksi. Prostitoidut ovat kiertueyöläisiä: heitä myydään maasta toiseen. Makedonian ukrainalaiset huorat ovat yleensä työskennelleet ennen Serbiassa, sitten tie vie Albanian kautta Kreikkaan. Tšykulai haastattelee pelkällä etunimellä esiintyvää Ukrainan Kreikan suurlähetystön työntekijää, joka kiertelee aihetta kuin kissa kuumaa puuroa. Kaikesta päätellen viranomaisilla ei ole uskallusta puuttua siihen – ellei heillä itselläänkin sitten ole samanlaista liiketoimintaa kuin

Venäjän kaupallisen edustuston ympärillä Helsingissä. Suurlähetystön nuori edustaja on vakuutunut, että Ukrainan politiikka ja saavutukset (haastattelu tehty kesällä 2004) kyllä kirkastavat maan kuvan ulkomailla.

Elokuva julkistettiin 10.12.2004 Kiovan keskusaukiolla Maidan nezaležnostilla, ja se osallistui viime huhtikuussa Prahassa ihmisoikeuselokuvafestivaaliin *Jeden svět – One World*. Siirtotyöläisten elämä on synnyttänyt myös fiktioelokuvia. Viime vuonna valmistunut Alexandra Berkován omaelämäkerralliseen romaaniin perustuva elokuva

Zlatá brána (Kultaportti; nimi tulee lastenlorusta, jossa kultaportista kulkija menettää päänsä) sivusi Tšekin moldovalaisten ja muiden siirtotyöläisten asemaa. Sen oli ohjannut F.A. Brabec. Slovakialaisen Ivan Filan ohjaamassa ja käsikirjoittamassa elokuvassa *König der Diebe* (Varkaiden kuningas, Saksa 2004) ukrainalaiset vanhemmat myyvät lapsiaan Saksaan muka sirkukseen, mutta heistä koulutetaankin varkaita ja haluttuja lapsihuoria. Elokuvan arvoa vähentää se, että ”Ukraina” on slovakialainen romanislummi ja albaanit vinosilmäisiä.

Eero Balk

Vaihtoehtoisen kirjallisuuden lyhyt kurssi

Jurij Andruhovyč: *Dvanadsjat obruštiv*. Kyiv : Krytyka, 2003.

Jurij Andruhovyčsin neljäs ja uusin romaani on nimeltään *Kaksitoista vannetta*. Kiovalainen Krytyka-kustantamo julkaisi sen alkusyksystä 2003 ehtien juuri Lvivin kustantajafoorumiin. Silti Lvivissä myytiin parissa päivässä suurin osa ensimmäistä painosta, eli kaikki mitä sinne oli tuotu. Se ei ole mitenkään hämmästyttävää: Andruhovyč on kulttikirjailija, uutta romaania oli odotettu seitsemän vuotta, ja tekijä kirjoitti nimikirjoituksia jne. Hämmästyttävämpää on se, mitä tapahtui sen jälkeen. Osa Lvivin ”tietoista” seurapiiriä suuttui julkisesti, kun kävi ilmi, että Andruhovyč oli ”hävyttömästi solvannut” toisen ukrainalaisen runoilijan, Bohdan-Ihor Antonyčsin muistoa ”ja hänen lähipiiriinsä kuuluvia, jotka eivät

olleet ansainneet minkäänlaista arvonnousua varsin arvostetun kirjailijan kunnianhimon kustannuksella”. Seurasi skandaaleja (tyypillinen lviviläinen tarina) ja kirjakauppa *Ukrajinska kny-harnja* suuriäänisesti kieltäytyi myymästä ”Ukrainan-vastaista kirjaa”. Kustantajan mukaan se oli kiristystä: ”tietoinen” seurapiiri uhkasi rikkoa näyteikkunat ”ei-tietoisilta” kirjakauppiailta, mikä tuntui olleen pelkkää alkusoittoa seuraaville provokaatioille lviviläisen kirjakaupan *Russkaja knihan* kanssa. En usko lainkaan, että *Russkaja knihan* ”hävittivät” samat tahot, jotka uhkailivat Andruhovyčsin kirjakauppiasta; kaikki kiristys oli yksinkertaisesti provokaatiota. Oli mitä hyvänsä, hyödyn korjasivat ammattiprovokaattorit.

Andruhovyč sai näin uuden sensaatioannoksen ja tuskin jäi

tappiolle: vastaavanlainen saatteli häntä alussa, samalla tavalla otettiin vastaan *Rekreatsija* ja osin *Moskoviadakin*. Kolmannen romaanin kohdalla kaikki ikään kuin rauhoittui, Andruhovytsista tuli ”kunnioitettu kirjailija” ellei lähes ”klassikko”. Elävälle ja ”autenttiselle” kirjailijalle tämä ei oikein sopinut. Eräässä viimeisistä haastatteluista Andruhovyts julisti, että kirjailijalla ”täytyy olla voimaa, energistä draivia” ja että esimerkkinä hänelle tässä mielessä on Eduard Limonov: ”Häntä voi vihata poliittisten mielipiteiden takia, mutta... hän on hämmästyttävän autenttinen kaikessa tendenssimäisyydessään”.

Jos ”autenttisuus” onkin vain osa kirjallista mainetta, jos ”autenttinen kirjailija” (itse en totta puhuen oikein ymmärrä, mikä sellainen on) on se, jota alituisen seuraavat skandaalit, oli päämäärä saavutettu. Tosin jotkut skandaalit unohdetaan nopeammin kuin painos loppuu, mutta onneksi Andruhovytsin tapaus oli toisenlainen.

Täytyy uskoa, että kirjallisuuden ulkopuolinen skandaali ei ollut tämä kirjan ainoa päämäärä (eikä se ollut päämäärä ollenkaan). Kuitenkin ulkokirjallisista syistä huomion keskipisteeseen nousi vain yksi romaanin teemoista – irrallinen luku Antonytsista, yritys kirjoittaa ”vaihtoehtoista kirjallisuudenhistoriaa”. Kyse on nimenomaan ”vaihtoehtoisesta historiasta”, eli sellaisesta, jota ei ole, mutta joka olisi voinut olla, jos... ja silloin olisi ollut toinen kirjallisuus, toinen historia ja

toinen maa. Eikä Andruhovyts ole lainkaan syypää siihen, mistä häntä syyttää ”tietoinen” seuraupiiri, joka on tottunut panemaan kuriin kulttuurirauhan rikkojat: hän ei demystifoinut kirjallista kaanonia niin kuin Harvardin professori Grabovyts eikä hän pudottanut klassikkoo niin kuin vulgaari kiovalainen toimittaja Oles Buzyna. Hän ei edes kääntänyt toivottua todellisuudeksi sikäli kuin *Kaksitoista vannetta* on ilmeistä fiktiota. Mutta juonen kuljettaja on runoilija nimeltään Bohdan-Ihor Antonyts, ja hän kirjoitti juuri ne runot, jotka hän on kirjoittanut, ja yhdestä hänen nelisäkeestään tuli motto:

Yksinäinen ystävä kuin vyö
yössä

maailman salaisuus on kiedottu
ympäri.

Lähde tänä keväisenä iltana,
juomaan kanssani viinaa kapak-
kaan kuuhun.

Nimi on todellinen ja runo on todellinen, mutta kirjallinen viimeiseen asti, ja ”viina” on tässä yhtä ehdollinen kuin ”kapakka kuussa”. Ongelman ydin on se, että todellisella ja hyvin kirjallisella runoilijalla Antonytsilla ei ole käytännöllisesti katsoen henkilöhistoriaa: hänen isänsä oli maaseutupappi, hän eli tätinsä luona Lvivissa, opiskeli filosofiaa, oli arka ja sairaaloinen, ei mennyt naimisiin, kuoli 27-vuotiaana keuhkokuumeeseen.

Andruhovyts ”uudelleenkirjoittaa” Antonytsin oikean henkilöhistorian: tässä versiossa kirjallinen nuorukainen

muuttuu ”kirotuksi runoilijaksi”, eräänlaiseksi Arthur Rimbaudiksi Lvivissa 1930-luvulla, mikä on tietenkin anakronismi, mutta miksi ei? Miksi Lvivilaiset olisivat loppujen lopuksi pariisilaisia huonompia? Miksi heistä ei saisi tehdä skandaalia? Luultavasti, siksi ei saakaan – ”galitsialaisen teatterin” reaktio Andruhovytsin harmittomaan kirjalliseen vaihtoehtoon osoittautui tänään sellaiseksi, jollainen se olisi voinut olla Antonytsin aikana: olkoon Antonyts itse asiassa hurja visionääri eikä vaatimaton kirjemies. Toisin sanoen ”kirottu runoilija” Lvivissa toisen maailmansodan aattona on saman luokan anakronismi kuin on nykyinen ”galitsialainen teatterikin”. Tämäkin anakronismi on todellisen kulttuurihistorian perintöä, ja on mahdollista, että siksi se kannattaa ”uudelleenkirjoittaa” aikaansa vanhemmaksi.

Ja kuitenkin se oli vain yksi romaanin juonista; muut eivät ole yhtään vähemmän mielenkiintoisia, mutta ne jäivät varjoon – taas kulttuurisen ”hämmennyksen” voimasta. Tuntuu kuin ”keksitty” Antonyts olisi peittänyt kaikki muut, paljon vähemmän ”keksityt” hahmot. Paitsi että muilla *Kahdentoista vanteen* juonilla ja henkilöhahmoilla ei ole välitöntä suhdetta tämän päivän (ei-vaihtoehtoiseen) kirjallisuudenhistoriaan: he ovat peräisin Andruhovytsin aikaisemmista romaaneista, he ovat tšortopililaisen Martofjakin, Stach Perfetskyin ja ukrainalaisen runoilija Otto von F:n tunnistettavia kaksoisolen- toja, mutta ennen kaikkea toisen

myyttisen runoilijan – ensimmäisen runoilijan ja runoilijoiden runoilijan, Orfeuksen – ruumiilistumia. Tätä itse tekijä vaatii laajassa kommenttiosassaan, sanomatta tuskin kaikkea kokonaan, avaten sitaatteja, tulkiten anagrammeja ja vieden leivän niiltä, jotka ahnehtivat yliopistoslavistien postmodernistisia rekonstruktioita.

Niinpä romaanin avaimena tulee pitää Orfeus-myyttiä tai tarkemmin sanottuna Orfeuksen kuoleman juonta: mainadit raatelivat Orfeuksen, Apollonin pojan (toisen version mukaan joen jumalan pojan), ja Hebrusjoki toi hänen päänsä Lesboksen saarelle. Andruhovytsin mukaan Hebrusjoki virtaa jossain Traakiassa tai Skyytiassa eli jossain Tšortopilin tienoilla. Tarina vedestä ja kuolleesta ruumiista on itsessään hyvin kaunis, tavallaan kuoleman estetisointia, kuin Fellinin *Satyriconissa*. Tässä se on kutsuttu selittämään romaanin yhden sankarin, itävaltalaisen Karl-Josef Zumbrunnenin, alkuperää. Sukunimi on tietien tahtoen ”kirjallinen”, niin kuin kaikki ”joelliset” sukunimet, saksan Brunnen on ’avain’, ’lähde’, mutta venäläisessä versiossa itävaltalaisen nimi olisi vaikkapa Rutšev, ja kohtalokas ”suunta” olisi määritelty etunimellä. – ”Niin kuin kaikki sankarini”, ilmoittaa Andruhovyts alussa, – ”Karl-Josef Zumbrunnen piti kovasti vedestä”.

Itävaltalainenkin muistuttaa itse asiassa kaikkia Andruhovytsin sankareita, samankaltaisuus on orgaanista, sen sijaan erilaisuus

pistää silmään. Itävaltalainen on Andruhovytsin viime vuosien esseistiikan heijastusta, hän ylittää lakkaamatta Ukrainan rajan, mutta suunnassa, joka on täysin vastakkainen sille, jota tekijältä on totuttu odottamaan. Zumbrunnen on ”krooninen” matkailija, mutta ei Ukrainasta Eurooppaan vaan päinvastoin. Omanlaisensa ”kurssi nach Osten”, ”eurooppalaisen revision” väistämätön seuraus. Jos palataan tekijän ”kuiskauksiin”, niin Zumbrunnen palaa ”lähteille”, hän valokuvaa lakkaamatta vanhoja hautausmaita *Memento*-näyttelyä varten, hänestä tuntuu, että juuri hänen esi-isänsä on istuttanut metsät Karpaattien juurilla, hän etsii täällä itseään ja löytää täällä kuolemansa.

Kuolema saavuttaa itävaltalaisen hyvin vulgaarilla tavalla: rantaravintola on 13 kilometrin päässä, vodkaa, lompakko, isku pullolla paljon kärsineeseen päähän ja lopuksi: ”Virran vedet kantoivat Tonavan suurta kalaa ja sen viimeistä salaista ajatusta, että se ei enää palaa”. Tämä kuolema ei ole aivan läpinäkyvä, kuitenkin itse Andruhovyts sitoo sen yhteen loogisella tavalla toiseen ehdottoman ei-kirjalliseen, pikemminkin päiväkohtaiseen poliittiseen tarinaan. *Kaksitoista vannetta* on ylipäätään romaani kuolemasta, sen takana on muutamia tekijälle läheisiä kuolemia mukaan lukien toimittajan (Heorhi Gongadze) kammottava mestaus ja koko sitä seurannut poliittinen farssi. Amerikkalaisissa sanomalehdissä hän Kutšma-gate 2001 kulki gardnerlaisittain seuraavanlaisten

otsikoiden alla: ”Päättömän ruumiin juttu”. Andruhovyts yhdistää näennäisesti yhdistämättömiä asioita, ja loppujen lopuksi tästä sameasta vedestä nousee pintaan aina sama... Orfeuksen pää: ”Orfeuksen päästä tiedetään, että se on haudattu Lesbokselle, josta se jonkin aikaa vielä ennusti. Gaian päästä ei tiedetä mitään”, voidaan lukea kommentteista.

Kaikessa tässä pahuudessa on jotain paholaismaista, ja romaanista ja sen banaalista kolmiadraamasta ja täysin kirjallisesta ”pahasta” Karpaattien linnasta ja henkilöistä – ovelasta video-ohjaajasta, houkkamaisesta Tohtorista, mutta ennen kaikkea kertaakaan ruumiillistumattomasta salaperäisestä ”isännästä” hohkaa selvä rikin haju. On yksinkertaisinta sanoa, että ”Orfeus muka laskeutuu helvettiin”, hän kuitenkin pikemminkin nousee ylös. Liikkeen suunta: alhaalta ylös – alusta kulminaatiokohtaan, ja sitten ylhäältä alas – jo ratkaisun jälkeen, eli sen jälkeen kun kuolema on tapahtunut. Tämä tuntuu muuten olevan Andruhovytsin ainoa romaani, jossa todella kuolla, lopullisella ja peruuttamattomalla tavalla. Aikaisemmin henkilöt ovat Orfeuksen tavoin ylittäneet rajan, mutta aina palanneet – uudessa ulkomuodossa, uudella nimellä, uudessa romaanissa. Karl-Josef Zumbrunnen ei palaa koskaan, mitä ei voi sanoa hänen kaksoisolennostaan ja onnellisesta kilpailijastaan. Tämän nimi on Arthur Pepa, ja häntä on pidettävä todellisena ”Lvivin Rimbaudina”, vain aika lailla vanhentuneena,

ei kovinkaan menestyksekkäänä ja surullisen kuuluisaa keski-ikänsä kriisiä potevana.

Tämä on täysin erillinen juoni, nimittäkäämme sitä ”sankarin seikkailuiksi”, se tapahtuu kaikissa Andruhovytsin romaaneissa, ja siitä tulikin jo kirjoitettua. Joku sankari siirtyy eri nimillä romaanista toiseen, muuttaa maantieteellisiä yksityiskoh-
tia (topografia muuten muuttuu vähän), sankarimme selviytyy jostain matkasta, saavuttaa korkeamman metafysisen pisteen, minkä jälkeen hän katoaa – siirtyy toiseen olomuotoon. Kyse ei ole kuolemasta tavanomaisessa mielessä, tämä muistuttaa sitä, mitä tapahtui myyttiselle Orfeukselle, ja Adruhovyts tulkitsee itseään enemmän kuin vakuuttavasti. Viimeisessä romaanissa tapahtuu jotain muuta: henkilöhahmot ikään kuin kahdentuvat, kaksi puolikasta joutuu tiettyyn epätasaiseen kaksintaisteluun, ja voittaja lähtee pois. Hävitessään voittaa. Näinhän se on. Ja tämä loppuratkaisu (tarinan opetus) palauttaa meidät tahtomattamme ”vaihtoehtoisesta kirjallisuuden historiasta” skandaalijuoneen muistuttamalla mieliin kirjailijan taannaisen runon nimeltä ”Bad Company”, jolla on alaotsikko: ”Ukrainan kirjallisuuden historian lyhyt kurssi”. Siinä oli allekkain nimiä ja diagnooseja ja se päättyy:

Kirjallisuus voisi olla toisenlaista,
sanoi ystäväni, mutta katso,
katso: kuka sen teki!
Yksinomaan elävät ihmiset:

luuserit, opportunistit, marttyyrit.

Pelkät kivuliaat, sairaat, lan-
nistetut,

Pelkät kynityt linnut, siipeen
ammutut, lentokyvyttömät,
kurjat.

Kirjallisuus ei voinut olla toi-
senlainen.

Luojalles kiitos, että hän antoi
meille sen juuri sellaisena –
kurjimusten kirjoittamana.

Inna Bulkina

*Venäjältä kääntänyt Päivi Pa-
loposki*

*Runot kääntänyt ukrainasta Eero
Balk*

Riippumatonta musiikkia Ukrainasta

5*Nizza: Pjatnitsa

Sjurnaja · Ja ne toi · Ja tebja ·
Vesna · Son · Voda · Ja s toboi · Ty
kidal · Strela · Maika · Svoboda ·
Big badda boom · Neva · Soldat ·
Ušedšim sliškom rano · Pjatnitsa ·
Ty na tu · Zima · Tjanutsja.

2003. Grand Records cd.

5*Nizza: 0₅

Luna, uspokoi menja · Ogon i ja ·
Nemae kul · Morjatšok · It's Over
Now · Polovina menja · Novyi
den · Netu doma, netu flaga · Ono
· My odno · Eto tebe · Ty takaja
· Natjani... · Žheltaja · Solntse ·
Ei, gde ty?

2005. Grand Records cd.

Ljuk: Lemon

Spraga · L5 · A couse de toi ·
Nikotin · Djadja · Homme impos-
sible · Lemon · Solntse (Ljuk vs.
5*nizza) · Paraplany · Portugaltsy
· Electro 1: Kolyskova · Šturman
basov · Bo · Electro 2: Okean.
Odin raz.

2004. www-218cd.

Sergei Babkin: Ura!

Tuk-tuk · Son · Belye rubashki ·
Zaberi · Soldatiki · Nado bolshe
pit · Ryby-ljudi · Koma · Nadoelo ·

Lilka · Razvedtshik · Vetsjno zhit
· Ulybaites · Zakamenela zlost ·
Serye · Tshao-tshao.

2004. Nikitin cd.

Universaali venäjänkielinen musiikki tulee tänä päivänä Ukrainasta, Harkovin kaupungista. Reggaen ja hip hopin yhdistelmään nojaava 5*Nizza on raikas tuulahdus Venäjän markkinoiden populaarimusiikissa. Lähtöjään ukrainalainen, mutta pääosin venäjäksi esiintyvä akustinen duo on entisen Neuvostoliiton alueen rockmusiikin kiistatta kuumimpia nimiä. 5*Nizzan taustalla vaikuttaa vapaan musiikin yhdistys ja levymerkki VDOH, jonka tuotteita ovat myös mm. Sergei Babkinin soololevy Ura! sekä sitruunanraikas yhtye nimeltä Ljuk ja sen debyytti Lemon. VDOH:n piiriin kuuluvat myös yhtyeet I drug moi gruzovik ja Fruktovyi kefir.

5*Nizzan konsepti on yksinkertainen: Andrei ”Sun” Zaporozets laulaa ja räppää, Sergei Babkin soittaa akustista kitaraa ja tekee efektit suullaan. Yhtye teki lopullisen läpimurtonsa vuosina 2003-2004, kun ensimmäisen albumin